

РОДО-ВИДОВІ ВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ковкіна Є. В.

Здобувач кафедри української мови

<https://orcid.org/0000-0002-8722-4781>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Майдан Свободи, 6, м. Харків, 61077, Україна

evkovkina@gmail.com

Стаття присвячена аналізу родо-видових зв'язків термінів у термінологічній системі криміналістичної експертизи. За допомогою такого дослідження аналізується внутрішня системна будова терміносистеми, встановлюється роль і місце кожного терміна всередині поняттєвої сфери. Спеціальна лексика криміналістичної експертизи має досить різноманітний склад і незвичний характер свого вираження, що потребує ретельного опрацювання її системних зв'язків. На сьогодні терміносистема криміналістичної експертизи належить до малодосліджених галузей знань. Шляхом проведеного дослідження встановлено, що кожен з основних термінів терміносистеми криміналістичної експертизи виступає гіперонімом для гіпонімічного ланцюжка понять. Зазначене пояснюється тим, що визначення найменшого об'єкта становить сутність криміналістичного дослідження, тобто через аналіз родових ознак на основі спеціальних знань установлюється приналежність конкретного об'єкта до певного виду, тобто відбувається його ідентифікація. У терміносистемі криміналістичної експертизи рівнозначно активними є послідовний і паралельний тип родового і видового зв'язку термінологічних ланцюжків, що надає її складу чіткої підпорядкованості. Кожен наступний термін має вужче значення порівняно із попереднім, що зумовлюється специфікою поняттєвої бази криміналістичної галузі взагалі. Гіпонімічна парадигма термінів досліджуваної терміносистеми відбиває поняттєву сферу криміналістичної експертизи. Встановлено, що терміни-гіпоніми у терміносистемі криміналістичної експертизи здатні виступати гіперонімами, стаючи виразниками родових понять. На основі проведеного дослідження визначено, що у терміносистемі криміналістичної експертизи родо-видові відношення виконують основну змістовну функцію, на їх основі базується вся ієрархічна організація досліджуваної термінології.

Ключові слова: термін криміналістичної експертизи, терміносистема, лексика криміналістичної експертизи, гіпонім, гіперонім, родо-видові відношення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Ураховуючи теоретичний доробок наукового пізнання, сьогодні в українському мовознавстві під терміном розуміють спеціальне слово (словосполучення) наукової сфери, що відображає рівень професійних знань наукового мислення людини. Основна роль терміна полягає в тому, щоб лаконічно, точно й однозначно виражати фахові поняття. Саме через термін відбувається розпізнання конкретного поняття у спеціальній мові, встановлюється його визначення і взаємозв'язок з іншими поняттями всередині усієї терміносистеми. Базується значення кожного терміна на дефініції його поняття, що охоплює всі значеннєві характеристики. Терміни не є ізольованими мікросубстанціями мовленнєвого рівня певної галузі науки, а, поєднуючись, утворюють загальну

© Ковкіна Є. В., 2019

поняттєву базу, що дозволяє утворити своєрідну, відмінну від інших, термінологічну систему. На сьогодні дослідження внутрішніх зв'язків між спеціальними науковими одиницями є актуальними питанням, особливо це стосується тих терміносистем, що перебувають на стадії свого формування та становлення.

Терміни існують у кожній системі на основі поняттєвих зв'язків, що формують цілісну систему взаємодії та вираження понять певної галузі. Саме на важливості дослідження системних відношень у кожній фаховій терміносистемі наголошують сучасні мовознавці. Вивчаючи теорію терміноодиночності і її практичне застосування, А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько під терміном розуміють «слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними <...> замкнену систему [7: с. 10-11].

М. Зарицький, розглядаючи основні теоретичні положення в українському термінотворенні, підкреслює, що однією з вимог до терміна є його співвіднесеність із певною логіко-понятійною сферою, оскільки, на його думку, «мовний знак повинен бути «складником замкненої терміносистеми» [2: с. 43]. Отже, саме здатність спеціальних слів поєднуватися на основі родо-видових зв'язків в одну систему понять, є одним із основних показників самостійності і цілісності цієї системи, оскільки підсумовує, що «термін як слово спеціальної сфери пізнання відображає результати досвіду і практичної діяльності людини, фіксує професійно-наукове знання про властивості об'єкта й виражає спеціальне поняття у спеціальній сфері» [6: с. 122].

Підсумовуючи основні міркування та погляди мовознавців щодо зазначеного питання, можна зробити висновок, що здатність спеціального слова поєднуватися з термінами певної галузі науки на основі родо-видових зв'язків в цілісну систему понять є одним із критеріїв, що висувуються до терміноодиночності, поряд із точністю, лаконічністю й однозначністю (у межах однієї терміносистеми) [7: с. 12-13].

Аналізом української термінологічної системи криміналістики на сьогодні займаються такі дослідники мови як В. Радецька, Л. Гапонова, Н. Артикуца, Г. Сергєєва. Наукові розвідки присвячені питанням історії формування криміналістичної термінології, дослідженню її системної організації, а також встановленню особливостей функціонування окремих термінолексем.

Актуальність проблеми цілісного дослідження терміносистеми «криміналістика» підтверджується появою наукових розвідок сучасних лінгвістів. Л. Гапонова досліджує поняттєву основу термінів, простежуючи основні відмінності структури криміналістичної терміносистеми, і зауважує, що «криміналістична термінологія належить до недосліджених тем у сучасному термінознавстві» [5], наголошуючи, що саме аналіз та з'ясування семантико-парадигматичних зв'язків усередині криміналістичної терміносистеми на сьогодні є важливим, оскільки «це окрема терміносистема, становлення і формування якої є тривалим і безперервним процесом» [4: с. 17].

Л. Василькова простежує формування і становлення української юридичної термінології, термінів кримінального права, розглядає виникнення і розвиток в період державного життя східних слов'ян термінів *вбивство, крадіжка, злочинство* [2: с. 49-51].

Спеціальна лексика криміналістичної експертизи є досить новим об'єктом дослідження, оскільки досить довго вона розглядалася у складі термінології криміналістичних знань, а раніше – як складова частина мови юриспруденції, права і судочинства. Відомо, що криміналістична експертиза є однією з галузей криміналістики, що виконує роль одного з практичних засобів розкриття умов та механізму вчинення певного злочину поряд із криміналістичною технікою і слідчою тактикою. Функціонування в лексичі криміналістичної експертизи значної кількості різних за походженням і шляхами мотивування термінів, що утворюють своєрідний комплекс понять, надало поштовх до виокремлення її в окрему термінологічну систему, що має власний мікрословник. Зважаючи на те, що у складі вказаної

терміносистеми використовується значна кількість термінів суміжних галузей знань (юридичної, судочинної, правознавчої), а також природничо-математичних, інженерно-технічних і гуманітарних дисциплін, ретельний аналіз родо-видових відношень в ньому відіграє важливу роль для її уніфікації та стандартизації.

Уніфікація термінологічної системи потребує відбору того терміна, що найбільше відповідає позначуваному поняттю. Іноді процес виявляється досить складним. Виокремлення групи термінів, що обслуговує окрему галузь наукової сфери, відбувається на основі здатності спеціальних наукових лексем утворювати цілісну систему, показником якої є наявність системних зв'язків на основі співвіднесеності лексичного значення кожного зі складників. М. Кочерган підкреслює, що «панівними в лексико-семантичній системі є родо-видові відношення» [9: с. 269], оскільки вони унаочнюють «системну організацію лексики» [9: с. 269]. Дослідник виділяє гіпонімію та гіперонімію, як значущі процеси функціонування та взаємодії слів у системі. За М. Кочерганом, *гіперонім* – це «слово – родова назва» [9: с. 418], а *гіпонім* – «слово – видова назва» [9: с. 419], *гіпонімія* – це «одне з основних парадигматичних відношень в семантичній системі – ієрархічна організація її елементів, яка ґрунтується на родо-видових відношеннях» [9: с. 419].

Ураховуючи специфіку створення лексики криміналістичної експертизи, а також стрімке розширення її складу за рахунок оновлення існуючих експертиз та додавання нових видів криміналістичного дослідження, аналіз зв'язності термінів усередині терміносистеми потребує окремої уваги мовознавців щодо простеження своєрідності системних родо-видових зв'язків термінології криміналістичної експертизи. Отже, на сьогодні існує **актуальність дослідження** системних відношень термінів у терміносистемі криміналістичної експертизи, а також встановлення родо-видових зв'язків між ними.

Мета статті – виявити основні родо-видові відношення термінів термінологічної системи криміналістичної експертизи.

Мета роботи передбачає вирішення таких завдань:

- встановити у межах терміносистеми криміналістичної експертизи наявність гіпо-гіперонімічних зв'язків між термінами;
- виявити здатність терміноодиниць досліджуваної терміносистеми утворювати значну кількість похідних термінів залежно від їх категоріальної відмінності;
- прослідити особливості паралельного і послідовного типів зв'язків.

Методи дослідження: описовий, контекстуальний. Описовий метод використаний під час з'ясування особливостей семантики термінів криміналістичної експертизи. За допомогою контекстуального аналізу вивчається зв'язок між основним значенням терміна і контекстуальним наповненням похідного терміносполучення.

Наукова новизна – вперше здійснена спроба аналізу особливостей родо-видових зв'язків між термінами у термінологічній системі криміналістичної експертизи.

Об'єкт дослідження – терміни криміналістичної експертизи.

Предмет дослідження – родо-видові відношення термінів у терміносистемі криміналістичної експертизи.

Виклад основного матеріалу. У терміносистемі криміналістичної експертизи терміни об'єднуються у тематичні групи на основі гіпо-гіперонімічних відношень, де гіперонімом виступає родовий термін, від якого утворюються похідні гіпонімічні терміни. Кожен із наступних утворених термінів у змісті зберігає значення родового поняття, при цьому конкретизується видова розбіжність. Наприклад, у експертизі відео-, звукозапису термін *завада* використовується на позначення будь-якого сигналу як частини в корисному сигналі, що заважає сприйняттю повідомлення, яке потрібно передати. Під *завадою* розуміють різного роду шуми, зайві фони й інші сигнали, що не несуть потрібної інформації. На основі названого терміна із таким загальним значенням міститься ціла низка терміносполучень, що пов'язані між собою гіпо-гіперонімічним зв'язком, де кожен із складників називає конкретний вид *завади*: *завада* → *завада адитивна*; *завада гармонічна*; *завада імпульсна*; *завада*

мультиплікативна; завада стаціонарна; завада, зосереджена за спектром; завада перехідна; завада флуктуаційна.

Аналогічним є творення термінологічного ланцюжка з основним словом *клітина*, що використовується в якості терміна біологічної експертизи, а саме: *клітина* → *променева клітина* → *променева клітина лежача* (на позначення клітини, в структурі якої довга вісь розташована у радіальному напрямку); *клітина стояча* (така клітина, що у відношенні до найбільшого діаметру знаходиться вертикально вздовж осі). Отже, основне значення об'єкта міститься у терміні *клітина*, а вже за допомогою видових значень, виражених прикметником і діеприкетниками, розмежується конкретні поняття.

Термін *речовина* у словнику термінів експертизи матеріалів, речовин та виробів виступає гіперонімом для такого ланцюжка: *речовина* → *психотропна речовина* → *небезпечна психотропна речовина* → *особливо небезпечна психотропна речовина*. Враховуючи лексичне визначення кожного з доданого складників уточнюється термін і використовується у потрібному випадку, як остаточний результат проведення криміналістичного дослідження.

Специфічність термінологічної системи криміналістичної експертизи визначається метою проведення кожного з видів експертизи. Оскільки головним етапом дослідження є ретельний аналіз наданого на дослідження матеріалу, тобто встановлення найменших деталей або ознак, що надасть змогу ідентифікувати досліджуваній об'єкт. Таким чином майже кожен з основних термінів терміносистеми криміналістичної експертизи виступає гіперонімом для ланцюжка термінів-гіпонімів, наприклад: *снаряд* → *фугасний снаряд* → *осколково-фугасний снаряд* → *артилерійський осколково-фугасний снаряд* (терміни вибухотехнічної експертизи); *апаратура* → *апаратура магнітного запису* → *аналогова апаратура магнітного запису*.

У межах терміносистеми криміналістичної експертизи ієрархічний тип семантичних зв'язків між термінами є дуже розвинутий, оскільки встановлення роду і виду кожного з наданих на дослідження об'єкту становить сутність криміналістичного дослідження. Процес ідентифікації об'єкта в експертизі є головним завданням експерта, оскільки визначення його роду не завжди є достатнім для встановлення тотожності, а кінцевим етапом дослідження є визначення виду. Отже, гіпонімічна парадигма термінів криміналістичної експертизи відбиває поняттєву сферу криміналістичної експертизи. Наприклад, термін *касета* є гіперонімом для цілого ряду термінів: *магнітофонна касета*; *диктофонна касета*; *компакт-касета*; *аудіокасета*, *відеокасета*, а гіперонім *шум* має гіпонімічні парадигму, кожна одиниця якої має додаткове значення, що уточнює попередній термін: *шум* → *контактний шум* → *контактний шум відтворення*; *контактний шум запису* (терміни експертизи відео-, звукозапису).

Простежуються ситуації, коли від гіпероніма починає утворюватися додатковий ланцюжок термінів, для яких він виступає родовим поняттям. Наприклад, у термінологічній групі експертизи зброї та слідів і обставин її використання існує гіпонімічний ряд *зброя* → *пневматична зброя*; *вогнепальна зброя*; *холодна зброя*; *зброя ударна*. Але поряд з тим майже кожен з термінів-гіпонімів утворює власну парадигму, виконуючи вже при цьому роль гіпероніму: - *зброя* → *вогнепальна зброя* → *автоматична вогнепальна зброя* → *самозарядна вогнепальна зброя*; *багатозарядна автоматична вогнепальна зброя*; - *зброя* → *холодна зброя* → *холодна ріжучо-колюча зброя*; *рубляча холодна зброя*; *холодна зброя рублячо-колюча*; - *зброя* → *зброя ударна* → *зброя ударно-роздроблююча*.

Зазначена парадигматичні відношення мають *послідовний тип зв'язку*, коли перший термін означає загальне, збірне поняття роду, а далі до нього додаються спеціальні видові поняття. Кожен із наступних має вужче, спеціалізоване значення порівняно із попереднім, що зумовлюється специфікою поняттєвої бази криміналістичної галузі взагалі. Похідні багатокомпонентні терміни не витісняють

терміни-слова і не можуть стати їх повноцінними замінниками, бо мають значно вужче семантичне наповнення.

Паралельний тип родо-видового зв'язку ґрунтується на відмінностях класифікаційних, категоріальних ознак, що є базою для створення різних видових груп, які підпорядковуються одному й тому самому гіпероніму.

Наприклад, термін *злочин* виступаючи гіперонімом, утворює кілька паралельних гіпонімічних підгруп залежно від класифікаційної основи: а) за формою вини: *злочин навмисний; злочин необережний*; б) за ступенем завершеності: *злочин закінчений; злочин незакінчений*; в) за родовим об'єктом: *злочин проти здоров'я особи; злочин проти основ національної безпеки; злочин проти волі, честі та гідності особи*; г) за мотивами вчинення: *злочин корисливий; злочин, вчинюваний з мотивом помсти; злочин, вчинюваний з хуліганських мотивів*; ґ) за ступенем тяжкості: *злочин невеликої тяжкості; злочин середньої тяжкості; тяжкий злочин; особливо тяжкий злочин*.

Окремі гіпоніми, що входять до складу наведених ланцюжків, здатні виступати гіперонімами, стаючи виразниками родових понять: - *злочин незакінчений – готування до злочину – замах на злочин; закінчений злочин – злочин з матеріальним складом – злочин з формальним складом – злочин з усіченим (урізаним) складом*; - *ознака → ознака елементарна; ознака комплексна; ідентифікаційна ознака звукового мовлення; рекогнітивна (розпізнавальна) ознака; - ідентифікаційна ознака звукового мовлення → ідентифікаційна ознака звукового мовлення, отримана інструментальним методом; ідентифікаційна ознака звукового мовлення, отримані методом лінгвістичного аналізу фонограми*.

У термінологічній системі криміналістичної експертизи *паралельний тип* гіпогіперонімічного зв'язку також є досить поширеним і виділяється практично в кожній із тематичних груп терміносистеми криміналістичної експертизи, наприклад: 1) серед групи спільних термінів: *ситуація → слідча ситуація; експертна ситуація* (за ініціатором дії); *ситуація → конфліктна ситуація; безконфліктна ситуація* (за характером дії); 2) серед групи термінів експертизи усного мовлення: *мовлення → мовлення усне; мовлення писемне* (за характером об'єкта); *мовлення → мовлення внутрішнє; мовлення зовнішнє* (за реалізацією оформлення); *мовлення → спонтанне мовлення; підготовлене мовлення* (за типом мети й мотивації мовця); 3) серед групи термінів почеркознавчої експертизи: *натиск → сильний натиск; середній натиск; слабкий натиск* (за ступенем зусиль, що витрачаються при письмі); *натиск → диференційований натиск; недиференційований натиск* (за характером зусиль при письмі); 4) серед групи термінів експертизи відео-, звукозапису: *монтаж → монтаж фонограми; монтаж відеофонограми* (за об'єктом дослідження експертизи відео-, звукозапису); *монтаж → монтаж автоматизований; монтаж електронний; монтаж комп'ютерний; монтаж механічний; монтаж динамічний* (за шляхом здійснення дії); *монтаж відеофонограми → монтаж відеофонограми в режимі вставлення; монтаж відеофонограми в режимі безпосереднього записування; монтаж відеофонограми в режимі додавання* (за режимом здійснення дії); 5) серед групи термінів біологічної експертизи: *деревина → деревина пізня; деревина рання* (за часом формування ростового шару рослини); *деревина → деревина тверда; деревина м'яка* (за ознакою фізичного стану об'єкта); *деревина → деревина ядрова; жива деревина* (за функцією об'єкта).

Термін *експертиза* в досліджуваній термінологічній системі є одним із базових і виступає гіперонімом для одинадцяти видових груп за спеціалізацією проведеного дослідження, що об'єднані одним родовим поняттям, приміром: 1) *експертиза → лінгвістична експертиза мовлення → лінгвістична експертизи писемного мовлення → лінгвістична (авторознавча) експертизи писемного мовлення*; 2) *експертиза → технічна експертиза документів → технічна експертиза документів і їхніх копій*; 3) *експертиза → криміналістична експертиза → технічна експертиза документів → технічна експертиза документів друкуючих пристроїв*; 4) *експертиза → криміналістична експертиза → технічна експертиза документів → технічна*

експертиза грошових банкнот; 5) експертиза → криміналістична експертиза → експертиза зброї та слідів і обставин її використання → балістична експертиза; 6) експертиза → криміналістична експертиза → експертиза зброї та слідів і обставин її використання → експертиза травматичної зброї; 7) експертиза → криміналістична експертиза → експертиза зброї та слідів і обставин її використання → експертиза пневматичної зброї; 8) експертиза → криміналістична експертиза → експертиза зброї та слідів і обставин її використання → експертиза холодної зброї і т.ін.

Окрім проілюстрованого типу термінів, поєднаних у кілька ланцюжків на основі паралельного зв'язку із гіперонімом *експертиза*, спостерігається ще кілька видів гіпо-гіперонімічних зв'язків із названим терміном, в основі яких містяться різні параметри, наприклад: - *експертиза → експертиза первинна; додаткова експертиза; експертиза повторна* (за кількістю проведених однакових за спеціальністю досліджень відносно одного об'єкта), - *експертиза → експертиза комісійна; експертиза комплексна* (за кількістю експертів, які проводять дослідження за одним об'єктом).

Відповідно до процесу проведення експертизи, її кінцевим результатом є встановлення найдрібніших ознак у досліджуваному об'єкті, що зумовлює наявність значної кількості паралельного типу гіпо-гіперонімічного зв'язку термінів у кожному з видів експертизи. Ідентифікація або встановлення групової належності у своїй основі відбувається саме за принципом встановлення розбіжностей на найдрібнішому рівні характеристики. Наприклад, серед термінів експертизи відео-, звукозапису: *амплітудно-частотна характеристика → амплітудно-частотна характеристика каналу → амплітудно-частотна характеристика каналу відтворення; амплітудно-частотна характеристика каналу запису; амплітудно-частотна характеристика каналу запису відтворення*; серед термінів біологічної експертизи: *вузол → вузол відкритий; вузол закритий; перенхіма* (тканина рослини) → *осьова перенхіма → тяжева перенхіма → тяжева перенхіма змішана*.

Шляхом проведеного аналізу встановлено, що у терміносистемі криміналістичної експертизи рівнозначно активними є послідовний тип родового і видового зв'язку, що надає її складу чіткої підпорядкованості, а також паралельний зв'язок, що підкреслює здатність терміноодиниць утворювати значну кількість похідних термінів залежно від їх категоріальної відмінності в одній системі.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У терміносистемі криміналістичної експертизи родо-видові відношення виконують основну змістовну функцію, на їх основі базується вся системна організація. Термінологія криміналістичної експертизи має широкорозвинену систему гіпо-гіперонімічних відношень, що визначається особливістю названого виду діяльності, бо кінцевим результатом дослідження є ідентифікація певного об'єкта, що передбачає проведення різнорівневого його аналізу, шляхом встановлення найдрібніших якостей родового і видового характеру. Більшість ключових термінів здатні утворювати родо-видові ланцюжки, які групуються на основі уточнення різних спеціальних ознак і властивостей терміна.

Паралельний тип родо-видових відношень у терміносистемі криміналістичної експертизи ґрунтується на відмінностях класифікаційних і категоріальних ознак і є широковживаним. Рівнозначним за частотою використання є послідовний тип зв'язку, коли основний термін вказує на збірне родове поняття, а далі до нього додаються спеціальні терміни із вказівкою на його вид.

Дослідження родо-видових відношень термінів криміналістичної експертизи є актуальним і перспективним шляхом вивчення термінологічної системи криміналістичної експертизи. Різноманітний арсенал спеціальних лексем, велика кількість тематичних груп досліджуваної термінології дає потенційну змогу всебічного та різнорівневого рівня дослідження як окремих типів системних зв'язків аналізованої терміносистеми, так і термінології криміналістичної експертизи взагалі.

THE ANALYSIS OF GENERIC-SPECIES LINKS OF TERMS IN THE TERMINOLOGICAL SYSTEM OF FORENSIC EXAMINATION

Kovkina E. V.

Post-graduate student

<https://orcid.org/0000-0002-8722-4781>

V. N. Karazin Kharkiv National University
6 Freedom Square, Kharkiv, 61077, Ukraine
evkovkina@gmail.com

The article is devoted to the analysis of generic-species links of terms in the terminological system of forensic examination. With the help of this study, the internal system structure of the terminology system is analyzed, the role and place of each term within the conceptual sphere are determined. The special vocabulary of forensic examination has a rather diverse composition and an unusual character of its expression, which requires careful processing of its systemic connections. To date, the terminological system of forensic expertise belongs to the less-researched branches of knowledge. Through the conducted research it was established that each of the basic terms of the terminology system of forensic examination acts as a hyperonym for a hypnotic chain of concepts. This is explained by the fact that the definition of the smallest object puts the essence of forensic research, that is, through the analysis of generic attributes on the basis of special knowledge, the affiliation of a particular object to a certain type is established, that is, there is identification of the object. In the terminology of the forensic examination, the sequential and parallel type of generic and species communication of terminological chains is equally active, which gives it a distinct subordination. Each subsequent term has a narrower meaning than the previous one, which is conditioned by the specifics of the concept base of the forensic industry in general. The hypothetical paradigm of the terms of forensic examination reflects the conceptual sphere of forensic examination. It has been established that the terms-hyponyms in the terminology system of forensic examination are capable of acting as hyperonyms, becoming paramedic generic concepts. On the basis of the conducted research it is determined that in the terminology system of forensic examination the generic-gender relations fulfill the basic content function, based on the whole hierarchical organization of the studied terminology.

Key words: term, terminology system, vocabulary of forensic examination, hyponym, hyperonym, hyponymic paradigm.

РОДО-ВИДОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ ТЕРМИНОВ В ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Ковкина Е. В.

Соискатель кафедры украинского языка

<https://orcid.org/0000-0002-8722-4781>

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина
майдан Свободи, 4, Харьков, 61077, Украина
evkovkina@gmail.com

Статья посвящена анализу родо-видовых отношений терминов в терминологической системе криминалистической экспертизы. С помощью исследования анализируется внутренняя система терминосистемы, устанавливается роль и место каждого термина внутри понятийной сферы. Специальная лексика криминалистической экспертизы имеет достаточно разнообразный состав и необычный характер своего выражения, что требует

тщательного анализа ее системных связей. Путём проведенного исследования установлено, что каждый из основных терминов терминосистемы криминалистической экспертизы играет роль гиперонима для отдельной гипонимической цепочки. Указанное объясняется тем, что определение наименьшего объекта составляет сущность криминалистического исследования, то есть через анализ родовых признаков на основе специальных знаний устанавливается принадлежность конкретного объекта к определенному виду, то есть происходит его идентификация. В терминосистеме криминалистической экспертизы равнозначны последовательный и параллельный тип родового и видового связи терминологических цепочек, предоставляет ее состав четкой подчиненности. Установлено, что термин-гипоним в терминосистеме криминалистической экспертизы способны выступать гиперонимом, становясь выразителем родового понятия. На основе проведенного исследования определено, что в терминосистеме криминалистической экспертизы родо-видовые отношения выполняют основную содержательную функцию, на их основе базируется вся иерархическая организация исследуемой терминологии.

Ключевые слова: термин, терминосистема, лексика криминалистической экспертизы, гипоним, гипероним, гипонимическая парадигма.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології / Н. Артикуца // Право України. – 1998. – № 4. – С. 56–57.
2. Василькова Л.М. З історії формування і становлення української юридичної термінології /Л.М. Василькова // Українська термінологія і сучасність: Зб. наукових праць. – К.: Інститут української мови НАН України, 1998. – С. 49-55.
3. Гапонова Л.Є. Лексико-тематичні групи української криміналістичної термінології / Л. Гапонова. – Режим доступу http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/754. – Дата доступу: 24.09.2017.
4. Гапонова Л.Є. Поняттєва основа терміна, термінології у криміналістиці / Л. Гапонова // Лінгвістичні студії: збірник наукових праць. – 2011. – Вип.22. – С. 254-259. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=9026>. – Дата доступу: 03.04.2015.
5. Гапонова Л.Є. Формування української криміналістичної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова / Л.Є. Гапонова. — ДВНЗ «Запорізький національний університет». — Запоріжжя, 2012. — 18 с.
6. Дудок Р.І. Термін та його структурно-семантичний потенціал // Вісн. Сумського держ. ун-ту: Зб. наук. праць. Серія: філолог. науки. — Суми, 2006. — №3 (87). — С. 119-123.
7. Д'яков А.С. Основи термінотворення. Семантичні та лінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. — К.: Вид.дім «КМ Academia», 2000. — 219 с.
8. Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства / М.С. Зарицький. — К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка»; ТОВ «Фірма «Періодика», 2004 — 128 с.
9. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Підручник / М.П. Кочерган.— К.: Видавничий центр «Академія», 2006. — 463 с.
10. Радецька В.Я. Мова науки криміналістики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.Я. Радецька. — К., 2002. — 18 с.
11. Сергєєва Г.А. Сучасні тенденції розвитку терміносистеми української правничої мови / Г.А. Сергєєва // Українська термінологія і сучасність: Зб. наукових праць [відп. ред. Л.О. Симоненко]. — К.: КНЕУ, 2001. — Вип. IV. — С. 265-267.

REFERENCES

1. Artykutsa N. *Problems and perspectives of studying legal terminology*. Pravo Ukrainy, 1998. no 4. pp. 56–57.
2. Vasylykova L.M. *From the history of formation and formation of Ukrainian legal terminology*. Ukrains'ka terminolohiia i suchasnist': Zb. naukovykh prats'. Kyiv, 2019. pp. 49-55.
3. Haponova L.Ye. *Lexical and thematic groups of Ukrainian forensic terminology*
4. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: www://linguistics.kspu.edu/webfm_send/754. – Accessed: 24.09.2017.
5. Haponova L.Ye. *Conceptual basis of the term, terminology in criminology*. Lnhvistychni studii: zbirnyk naukovykh prats', 2011. Vyp.22. pp. 254-259. – Rezhim dostupu: www://litmisto.org.ua/?p=9026. – Accessed: 03.04.2015.
6. Haponova L.Ye. *Formation of Ukrainian Forensic Terminology: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukrains'ka mova*. Zaporizhzhia, 2002. 18 p.
7. Dudok R.I. *The term and its structural-semantic potential*. Visn. Sums'koho derzh. un-tu: Zb. nauk. prats'. Seriia: filoloh. nauky. Sumy, 2006. no. 3 (87). pp. 119-123.
8. D'iakov A.S. *Fundamentals of terminology. Semantic and linguistic aspects* / T.R. Kyiak, Z.B. Kudel'ko, Kyiv, 2000. p. 219.
9. Zaryts'kyj M.S. *Actual problems of Ukrainian terminology*, Kyiv, 2004. 128 p.
10. Kocherhan M.P. *General linguistics. Textbook*, Kyiv, 2006. 463 p.
11. Radets'ka V.Ya. *The language of science criminology: author's. dis for the sciences: avtoref. dys na zdobuttia nauk. stupenia heel Iuryd nauk: spets 12.00.09. Crimean political processes*. Kyiv, 2002. 18 p.
12. Serhieieva H.A. *Modern trends in the development of Ukrainian legal language terminology*. Ukrains'ka terminolohiia i suchasnist': Zb. naukovykh prats'. Kyiv, 2001, no. IV. pp. 265-267.

Надійшла до редакції 15 травня 2019 р.